

Шарқ Юлдузу

- NASR
- NAZM
- DRAMATURGIYA
- MUMTOZ ADABIYOT
- YOSHLAR DAFTARI
- JAHON ADABIYOTI
- ESTETIKA
- SAN'AT FALSAFASI
- ADABIYOTSHUNOSLIK
- SAN'ATSHUNOSLIK

Sharq yulduzi

Шарқ юлдузи

Адабий-бадний, илмий, ижтимоий-сиёсий журнал

1931 йилдан чиқа бошлаган

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ

Мухаммад Али	Абдулла Орипов
Эркин Воҳидов	Умарали Норматов
Кенгесбой Каримов	Хайридин Султонов
Энахон Сиддикова	Сирожиддин Саййид
Иқбол Мирзо	Меҳрибон Абдурахмонова
Абдувахоб Нурматов	Йўлдош Солижонов
Бахамдулло Нурабуллаев	Шухрат Маткаримов
Нурбой Жабборов	Адхамбек Алимбеков
Ислом Ёқубов	Жамолиддин Муслим

Бош муҳаррир в.б. — Сирожиддин Рауф
Масъул котиб — Шавкат Валиев
Наср бўлими мудири — Рисолат Ҳайдарова
Назм бўлими мудири — Икром Отамурод
Адабиётшунослик бўлими мудири — Аъзамхон Қозихўжаев

МУНДАРИЖА

Алишер НАВОЙИ. Бу рисолат бирла гар изхори иъжоз айласанг... 5

ПУБЛИЦИСТИКА

Ғози РАҲМОН. Зумрад диёр.8

НАСР

Хуршид Дўстмухаммад. Донишманд Сизиф. Роман22
Абдуқаюм Йўлдош. Дарё. Роман (давоми)65
Нодирабегим Иброҳимова. Икки ҳикоя.115

НАЗМ

Мухаммад АЛИ. "Соҳибқирон" китобидан12
Абдумажид АЗИМ. Сен борсан, икболим эрур зиёда. Шейрлар.57
Гулчехра РАҲИМОВА. Ҳур келажак – мустаҳкам зина. Шейрлар.62
Рустам МУСУРМОН. Васлингга интилдим. Шейрлар.97
Гўзал БЕГИМ. Уммон ўргасида бир жуфт кабутар. Шейрлар.102

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Абдурасул ЭШОНБОБОЕВ. Навоий таржимаи ҳолига доир янгилик.110
Қозокбой ЙЎЛДОШ, Мухайё ЙЎЛДОШ. Миллий насрдаги ўзига хос воқеа.124
Дилмурад ХОЛДОРОВ. Қодирийшунослик қирралари133

БИР ҒАЗАЛ ШАРҲИ

Манзар АБДУЛХАЙР. Ишқ аҳлининг кўзгуси.106

МУНОСАБАТ

Баҳодир ЭРМАТОВ, Адхамбек АЛИМБЕКОВ. Марсель Брион: ҳақиқат ва уйдирма.142
Марсель Брион. Амир Темур.151

УНУТМАС МЕНИ БОҒИМ

Рауф ПАРФИ. Дилимни порлатиб ёнар... чирок. Шейрлар.168

БУЛОҚ КЎЗ ОЧДИ

Элёр МУРОД. Юракда уйғонди муҳаббат. Шейрлар. ..120

БИР ДАРАХТ НОВДАЛАРИ

Абулқосим ЎТЕПБЕРГЕНОВ. Жавоблар қалба уради тугён. Шейрлар.137

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

Поль Элюар. Сукунат тарозиси. Шейрлар.172
Адабий ҳаёт.176

Шарқ юлдузи

2016

1-сон

Муассис:

**ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ**

* Муаллифлар фикри таҳририят ижодий жамоаси нуктаи назаридан фарқланиши мумкин. Таҳририятга юборилган материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

Журнал ОАК эътироф этган нашрларнинг 10.00.02 "Ўзбек адабиёти" ихтисослиги бўйича рўйхатига киритилган.

* Журналга обуна даврий нашрларни етказиб бериш билан шугулланувчи барча ташкилотлар орқали амалга оширилади.

Обуна индекси – 911

Манзилимиз:

100127, Тошкент шаҳри,
Ўзбекистон қўчаси, 16-а уй.
Телефонлар:
227-00-81, 245-22-99, 245-27-87
www.sharqyulduzi.uz
e-mail: sharqyulduzi1931@mail.ru

Босишга рухсат этилди
29.01.2016 йил.

Қоғоз бичими 70x108 ¹/₁₆.
Офсет босма усулида офсет
қоғозида босилди.
Босма тобоғи 11,0.

Шартли босма тобоғи 15,4.
Нашриёт ҳисоб тобоғи 17,2.
Адади 2200 нусха.
Буюртма № 142.

Журнал Ўзбекистон Магбуот ва
ахборот агентлигида 16.09.2010 й.
0562–рақам

билан рўйхатга олинган.

Ғафур Ғулум номидаги НМИУ
босмаҳонасида чоп этилди.

Қорхона манзили:

Тошкент шаҳри, Шайхонтоҳур тумани,
Лабзак қўчаси, 86-уй.

Журнал ойда бир марта
чоп этилади.

Мусахҳих:

Дилфуза Маҳмудова

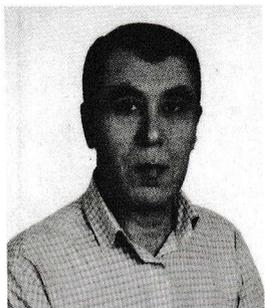
Саҳифаловчи-дизайнер:

Мадина Абдуллаева

Copyright © "Шарқ юлдузи"

БИР ҒАЗАЛ ШАРҲИ

Манзар АБДУЛХАЙР

1964 йилда тугилган. Тошкент давлат университетининг (ҳозирги ЎЗМУ) ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Республика матбуотида кўплаб илмий мақолалари чоп этилган.

ИШҚ АҲЛИНИНГ КЎЗГУСИ

Бугун моддиятга “масту мустағрак” инсоният шитоб билан ҳаракатланмоқдаки, уни бир фурсатга бўлса-да, хаёлий оламга олиб кириш анча мушкул. Негаки, бу тезкорлик XXI аср кишиси учун одат тусига айланган. Киши тахайюл оламига кириши учун эса вақти-вақти билан ўз кўнгил ботинига боқиб, бир фурсат бўлса-да, оёғи заминдан узилмай, чинакам воқеликка, шеърияту табиатга уйғун тарзда ҳаракатланиши лозим. Бу билан ўзининг “савдойи хом” хаёлларини пиширади ва тасаввур оламини янада бойита боради. Зеро, ҳазрат Румий айтганларидай, “Хаёл олами тасаввурлар оламига қараганда яна-да кенг. Чунки бутун тасаввурлар хаёлдан туғилади. Ўз навбатида, хаёл олами ҳам уни бор этган олам қаршисида йўқсилдир”.

Айни шу маънода, бугун Ҳазрат Алишер Навоий шеъриятига хос – “тахайюл мулки”га кучли эҳтиёж сезамиз. Улуғ шоирнинг ҳар бир ғазали замирида бундай хусусиятлар мужассам бўлиб ишоралар тилида баён этилади. Қуйида шундай бадиият мўъжизаси бўлмиш “Ғаройиб ус-сиғар” девонидаги 428-ғазални кўриб чиқамиз:

*Бўлмасун кўнглунг қушига дурру гавҳар васли ком
Ким, қазо ул доналарга баҳр мавжин қилди дом.*

*Гар малак тасбиҳи дона, ҳур зулфи дом эрур
Ким, бу дому донага зийрак қуш эрсанг, бўлма ром.*

*Даҳр богининг ҳавосидур самуму суйи захр,
Анда бўлмас бу ҳавову су била қилмоқ мақом.*

*Боғким, нилуфарий кўкурд ўтидур англаким,
Не муаттар бўлғай андин тарбият топқан машом.*

*Май ўти бирла димогингни қизитмаким, бу ўт
Эл димогида пиширмайдур бажуз савдойи хом.*

*То ўзунгни хасча кўргунгдур эмассен одамий,
Гар ҳавода сайр қил, гар су уза кўргуз хиром.*

*Кул қил ул хасни фано оташгаҳига ташлабон,
То кўнгул миръоти ул кулдин жило топқай тамом.*

*Истарам, кўзгуда кўрсам ёр аксин бир нафас,
Соқийё, майким! Эрур ишқ аҳлининг кўзгуси жом.*

Саккиз байтдан таркиб топган бу ғазал зоҳирий ва ботиний маъноларига кўра ҳам халқона, ҳам сўфиёна бир руҳда битилган. Ғазалнинг маънавий қиммати мажоз ва ҳақиқат ичра “одамийлик шеvasи”га қаратилган тахайюлий тарз ва тафаккурий киёсийликда кўринади. Унинг девондаги бошқа ғазаллардан энг асосий фарқли хусусияти тахаллуссиз ёзилганидир. Энди байтлар шарҳига ўтайлик.

*Бўлмасун кўнглунг қушига дурру гавҳар васли ком
Ким, қазо ул доналарга баҳр мавжин қилди дом.*

Аввало, мазкур байтдаги энг характерли сўзга эътиборни қаратайлик. Бу арабча *баҳр* сўзидир. Зеро, унинг замирида шоир назарда тутган ажиб бир манзара яширин. Бу сўз Алишер Навоий асарларида: “Хазар” (Каспий), “Ахмар”; “катга азим дарё”; “бирор нарсанинг буюклиги, улуғлиги” сингари маъноларда қўлланилади. Умуман, мумтоз адабиётда бу сўзнинг “баҳрайн” шакли “икки денгиз”, “икки дарё” маъносида келади. “Садди Искандарий” достонининг XXVII бобида эса Форс қўлтиғидаги орол номини ҳам ифодалаган: “Қутайф аҳли, Баҳрайну Бағдод ҳам / Сипахбад аларга келиб Густаҳам”¹. Агар шарҳланаётган байт мазмунига асос бўладиган манбаларга эътиборни қаратсак, у қуйидагича тус олади: *баҳрайн (баҳр)* қадим форс манбаларига кўра, Форс қўлтиғи ва унинг атрофидаги жазирама муҳитдир. Демак, қайсидир маънода у ердан қуш учса қаноти қуяди. Шунингдек, унда нефть кўп ва боз устига, унинг зумрасидаги *баҳри муҳит*да кўп марваридлар ҳосил бўлади. Улуғ шоир ушбу байтда гўзал ташбеҳ орқали айни шу ҳолатга рамз-ишора қилганлигининг эҳтимоли бордир. Бундан ташқари, бу байтда *дона* сўзи марварид маъносида ишлатилган. Айни шу маънода байтнинг қисқача мазмунини қуйидагича шарҳлаш мумкин: эй одам, кўнглингда асло дуру гавҳарларга мойиллик пайдо бўлмасин! Борди-ю, уларнинг аслига, яъни азалий келиб чиқишига назар ташлайдиган бўлсанг хатардан

¹ Садди Искандарий, 1993, 172-бет.

бошқа нарсани кўрмайсан... Ахир, азалдан тақдир, аниқроғи, илохий ҳукм ўша марваридларга кучли сиқиклик ичра денгизнинг жўш уришини тузоқ қилиб кўйди. Сен ҳам ўша муҳит тепаси ёки остидаги сингари тузоқларнинг қурбонига айланмагин.

*Гар малак тасбиҳи дона, ҳур зулфи дом эрур
Ким, бу дому донага зийрак қуш эрсанг, бўлма ром.*

Байтнинг қисқача мазмуни: агар фаришта тасбиҳи дона бўлса, ҳури ғилмон зулфи тузоқдир (Бу ўринда *зулф* кўпроқ фоний дунёга рамзий-ишорадир). Эй одам, агар ўзингни зийрак қуш деб билсанг, ҳеч вақт бу тузоқ ва донага бўлма мойил. Ҳазалда “кўнгул қуши” ва “зийрак қуш” ибораси қўлланилади. Бунда шоир, асосан, маънавий-ботиний бедорликни назарда тутди.

*Даҳр боғининг ҳавосидур самуму суйи заҳр,
Анда бўлмас бу ҳавову су била қилмоқ мақом.*

Байт мазмунига кўра, фоний дунё, яъни бу олам боғининг ҳавоси, аслида, ҳамма нарсани қуритадиган иссиқ шамол, гармселга, суви эса, оғуға ўхшайди. Бас шундай экан, эй одам, унга кўп ошуфта бўлма, алҳол ўз тадоригингни кўр, зеро, бу ҳаво ва сув билан мақсад манзилига етиб бўлмайди.

*Боғким, нилуфарий кўкурд ўтидур англаким,
Не муаттар бўлғай андин тарбият топқан машом.*

Авалло, байтдаги нотаниш сўз арабча *машом* сўзидир. Унинг луғавий маъноси “димоғ”, “бурун”. Шундан келиб чиқиб байтни қўйдагича шарҳлаш мумкин: кишининг димоғи бу дунё боғининг хушбўйликларига ошуфта бўлса, яъни унга ўрганиб қолса, бу мушкул бир ҳолатдир. Ахир, бир кун келиб, бу боғ сап-сарик тус олиб, ундан олтингугурт, ёки гугурт ўтига ўхшаш бадбўй хид чиқади. Бундан димоғ қандай тарбият топиши мумкин?! Шунинг учун ҳам, бунга, энг аввало, улуғ тайёргарлик (Ботин олами сирларини ўрганиш кўзда тутилган – **М.А.**) кўрмоқ керак. Бироқ матн ортида яна шундай бир рамзий ишора ҳам йўқ эмас: димоғ тарбияти фақат бу дунёга хос юмуш. Комиллик истагида бўлган одам кўпроқ кўнгил тарбиясига берилиши жоиз. Чунки кўнгилга нақшланган тарбия киши руҳи билан пайваста. Димоғчи... Зотан, бунда шоир хотирлари тубида бир қадим ривоят ўрлашади: қадим нақлларга кўра, доно шоҳ Искандар вафотидан сўнг, ундан қўйдаги сатрлар қолади: “Жумла жаҳонда тўйим/ Нақши нигорли уйим/ Чикқанда маргим хиди/ Исига арзимайдур...” Мазмуни: “Вақтики, мен оламдан ўтганимдан сўнг, башарият менинг шарафимга тўй беради, мақбараларимни тилло-зарҳаллар билан безайди. Борди-ю, вафотимдан қирқ кун ўтгандан сўнг қабримни очиб, хоки туробимни бир хидласалар, шу онда ундан димоғлари ачишиб, нафақат исми ёдимни, балки менинг бу дунёда қилган барча яхши амалларимни ҳам бирпасда унутган бўлур эдилар...”. У ўзининг барча рамзий мақбаралари пештоқида бу битик ёзилишини васият қилган эди.

*Май ўти бирла димоғингни қизитмаким, бу ўт
Эл димоғида тиширмайдур бажуз савдойи хом.*

Улуғ шоир юкоридаги бадий кайфиятни ушбу байтда ҳам бардавом эттиради. Байтда *май* сўзи ўз луғавий, яъни “маст қилувчи ичимлик” маъносида қўлланилган. Шу маънода бу байт мазмуни қуйидагича: май ўти билан димоғингни қизитиб тарбия қилишинг бефойда. Ахир, эл сенинг бу ишратий ҳолатингдан хабар топгандан кейин, ўзга хомхаёлларинг пишиши ўрнига янада унинг акси бўлади, холос.

*То ўзунгни хасча кўргунгдур эмассен одамий,
Гар ҳавода сайр қил, гар су уза кўргуз хиром.*

Бу мисраларда шундай бадий кайфият илгари сурилади: “одамийлик шеvasи”га ҳар ким ҳам етишавермайди. Бунда, одам ўзлигини унутиб, то хокисорлик мақомига етмагунча ҳеч бир ҳол юз бермайди. Илло, у хох кўкка учсин, хох сув юзасида юрсин. Агар бу манзарани бошқачарок бир тарзда, яъни ботиний бир тилда ифодаласак, унда одам менликдан сенлик рутбасига ўтиши жоиздир.

*Кул қил ул хасни фано оташгаҳиға ташлабон,
То кўнгул миръоти ул кулдин жило топқай тамом.*

Бу ўринда ҳам юкоридаги байтдаги сингари бадий тафаккур илгари сурилади. У қуйидагича тус ва тароват олади: бу “хас”ни сен фано оловига ташлаб куйдир ва шу “хас” кули билан кўнглингни ювиб ойнадек мусаффо қил. Токи кўнгил кўзгунг шу кулдан жило топиб, мурод ҳосил қилсин.

*Истарам, кўзгуда кўрсам ёр аксин бир нафас,
Соқийё, майким! Эрур ишқ аҳлининг кўзгуси жом.*

Бу байт катида яширинган теран илдизли, образли ифодалар *ёр* – Оллоҳ; “*акс*” – илоҳий нурнинг тажаллиси; “*соқий*” – пири комил; “*май*” – ваҳдат (бирлик) майи; “*жом*” – ориф инсон қалби; “илоҳий тажаллий акс этган борлик” каби сўзлар замирида мужассам. Аммо бу образли ифодалар Навоий шеъриятида бундан ҳам кенг фалсафий, ботиний-илоҳий маъноларни англади келади. Шу маъноларга кўра, байт мазмуни қуйидагича: илоҳий нур таралиб турган оламни кўрсатиб турувчи кўзгуда бир лаҳза бўлса-да, илоҳий нур тажаллисини кўрсам эди. Эй пири комил, ишқ аҳлининг сархушлигига азалдан илоҳий нур тажаллиси сабабдир. Модомики, шундай экан, оламни кўрсатувчи ойина, илоҳий тажаллий акс этган борлик ва ориф инсон қалбидир.

Умуман, ғазал ботинан тахайюлий ва мажозий маъноларга бойлиги, зохиран эса, одамийлик мақомига етишиш йўлида нақадар чўнг бир тафаккурни ўзида жо этган дастуруламал сифатида шоир ғазалиётида муҳим ўрин тутди. Умуман, Навоий ғазалиёти ўзбек миллий поэтик тафаккурида ўзгача аҳамиятга эга. Хоссатан, бу гўзал ғазал китобхон кўнглига кўтаринки руҳ ва сокинлик бахш этади.